

TITLUL I

Considerații generale privind dreptul penal

Capitolul I

Dreptul penal ca ramură de drept și știința dreptului penal

Secțiunea I

Dreptul penal ca ramură de drept

1. Noțiunea dreptului penal

Expresia „drept penal” desemnează atât dreptul penal ca ramură a sistemului de drept, cât și ramura științei juridice denumită astfel.

În accepțiunea cea mai largă, sintagma „drept penal” desemnează ramura dreptului pozitiv având ca obiect studiul reprimării de către stat a faptelor de natură a crea o tulburare intolerabilă pentru ordinea socială¹. Într-o expresie sintetică, dreptul penal este definit ca dreptul infracțiunii și al reacției sociale pe care o generează².

În literatura juridică au fost formulate și alte definiții³, fiecare autor încercând să surprindă trăsăturile esențiale ale dreptului penal și elementele sale de particularitate în raport cu alte ramuri de drept. Potrivit unor autori⁴, dreptul penal reprezintă un ansamblu de norme prin care statul interzice, sub sancțiunea unei pedepse, anumite comportamente (acțiuni sau inacțiuni) umane determinate. Alți autori, consideră că dreptul penal poate fi definit ca un ansamblu de norme juridice de drept public prin care sunt reglementate faptele ce constituie infracțiuni, precum și condițiile și consecințele angajării răspunderii în cazul comiterii acestor fapte⁵.

O analiză detaliată a fost făcută de reputatul profesor Vintilă Dongoroz⁶, care a evidențiat mai multe înțelesuri ale denumirii „drept penal” și anume: drept penal pozitiv, drept penal obiectiv și drept penal subiectiv, cu explicații pertinente pentru fiecare în parte.

¹ G. Levasseur, A. Chavanne, J. Montreuil, B. Bouloc, *Droit pénal général et procédure pénale*, éd. 12, Éd. Dalloz, 1996, p. 1

² J. Pradel, *Droit pénal général*, éd.21, Éd. Cujas, 2016, p. 18; Xavier Pin, *Droit pénal général*, éd. 16, Éd. Dalloz, 2025, pp. 1-8.

³ V.Păvăleanu, *Drept penal general*, Editura Universul Juridic, București, 2012, p. 11.

⁴ F. Antolisei, *Manuale di diritto penale, Parte generale*, Giuffrè Editore, Milano, 2000, p. 3.

⁵ F. Streteanu, *Tratat de drept penal. Partea generală, vol. I*, Editura C. H. Beck, București, 2008, p. 2.

⁶ V. Dongoroz, *Drept penal, Reeditatea ediției din 1939*, Asociația Română de Științe Penale, București, 2000, p. 21-24.

Ca ramură a dreptului pozitiv, dreptul penal nu acționează ca un drept ideal sau ca un drept natural, ci ca un ansamblu de reguli, de norme scrise, de care sunt atașate sancțiuni ferme, pedepse. De altfel, denumirea de drept penal rezultă din cuvântul latin „poena”, care înseamnă pedeapsă. S-a exprimat și opinia că dreptul penal este denumit și drept criminal⁷, denumire ce provine de la cuvântul „crimen”, ce se traduce prin crimă. În realitate, fiecare denumire se referă doar la una din instituțiile fundamentale ale ramurii de drept, respectiv la pedeapsă ori la infracțiune. Denumirea „drept penal” s-a impus în timp, păstrându-și actualitatea și vigoarea, însemnând atât în sens juridic penal, cât și în sens obișnuit același lucru, o ramură distinctă a dreptului care reglementează o activitate specifică de apărare socială⁸.

2. Necesitatea dreptului penal

Necesitatea dreptului penal este determinată de: necesitatea apărării valorilor sociale; existența fenomenului infracțional și necesitatea combaterii lui; necesitatea reglementării juridice a acțiunii de apărare a valorilor sociale⁹.

Fenomenul infracțional sau criminalitatea reprezintă totalitatea infracțiunilor săvârșite la un moment dat într-o societate determinată, care poate fi reală, aparentă și legală.

- Criminalitatea reală reprezintă totalitatea infracțiunilor săvârșite în societate, inclusiv necunoscute de organele judiciare;

- Criminalitatea aparentă cuprinde toate faptele penale care au ajuns la cunoștința organelor judiciare;

- Criminalitatea legală are în vedere toate infracțiunile pentru care instanțele judecătorești au pronunțat hotărâri definitive de condamnare.

Sfera de cuprindere a celor trei forme de criminalitate este diferită, prima fiind cea mai cuprinzătoare, iar ultima cea mai restrânsă.

3. Obiectul dreptului penal

Dreptul penal are un obiect de reglementare constituit din relațiile de conformare a membrilor societății, de respectare a prevederilor normelor penale, prin adeziunea tacită și voluntară față de acestea, iar în cazul nerespectării dispozițiilor penale, prin săvârșirea de infracțiuni, obiectul său îl constituie relațiile sociale de conflict născute între stat și infractori, în vederea tragerii la răspundere penală a celor care au încălcat normele penale și a obligării lor la suportarea consecințelor juridice născute din faptele penale săvârșite¹⁰.

⁷ R. Merle, A. Vitu, *Traité de droit criminel*, Cujas, éd. 7, 1997, p. 93.

⁸ C. Mitrache, Cr. Mitrache, *Drept penal român. Partea generală, ed. a III-a, revăzută și adăugită*, Editura Universul Juridic, București, 2019, p. 22.

⁹ C. Bulai, *Manual de drept penal, Partea generală*, Editura All Beck, București, 1997, p. 2.

¹⁰ M. Zolyneak, M.I. Michinici, *Drept penal. Partea generală*. Editura Chemarea Iași, 1999, p. 9.

În această concepție, dreptul penal reglementează două categorii de relații sociale: una de conformare sau de cooperare, care are în vedere relațiile sociale ce iau naștere în momentul intrării în vigoare a legii penale, când se impune o anumită conduită membrilor societății, respectată de marea lor majoritate și alta de conflict, care are în vedere încălcarea dispozițiilor legale, când se naște dreptul statului de a trage la răspundere penală pe cel în cauză și obligația acestuia de a suporta consecințele faptei sale, sens în care s-a pronunțat majoritatea autorilor¹¹. Unii autori¹² au susținut că obiectul dreptului penal îl constituie relațiile care apar ca urmare a săvârșirii infracțiunilor, ceea ce provoacă în ultima instanță tragerea la răspundere penală și pedepsirea infractorilor. Acestei opinii i s-a reproșat că restrânge sfera dreptului penal doar la relațiile de conflict, de represiune penală, relații ce se nasc cu ocazia săvârșirii de infracțiuni și nu ține seama de rolul preventiv al dreptului penal, că realizarea normelor penale are loc prin respectarea de către marea majoritate a destinatarilor a obligațiilor instituite prin acestea. Ulterior, autorul menționat și-a reconsiderat punctul de vedere, în sensul opiniei majoritare¹³.

4. Caracterele dreptului penal

Caracterele dreptului penal rezultă din specificul relațiilor de apărare socială care îi revin spre reglementare. În această privință nu există unanimitate, însă majoritatea autorilor¹⁴ reține ca trăsături specifice ale dreptului penal: autonomia, unitatea și caracterul de drept public.

Alți autori¹⁵ rețin pe lângă primul și ultimul caracter, cel subsidiar și selectiv al dreptului penal, având în vedere și opiniile exprimate în doctrina juridică străină.

4.1. Caracterul autonom al dreptului penal

Autonomia unei ramuri de drept se justifică printr-un obiect propriu de reglementare și a celorlalte criterii complementare¹⁶, cum ar fi un conținut propriu format din ansamblul normelor care constituie conduita în vederea apărării valorilor sociale, prin norme prohibitive sau prin norme onerative.

Unii autori¹⁷ au susținut că dreptul penal nu reglementează relații sociale proprii, ci sancționează numai încălcări grave ale relațiilor sociale reglementate de alte ramuri

¹¹ V. Dongoroz (2000), *op. cit.*, p. 28; C. Bulai (1997), *op. cit.*, p. 3; C. Mitrache, Cr. Mitrache (2019), *op. cit.*, p. 25; A. Boroș, *Drept penal. Partea generală*, Editura C.H. Beck, București, 2010, p. 3.

¹² I. Oancea, *Drept penal. Partea generală*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1971, p. 15.

¹³ I. Oancea, *Tratat de drept penal. Partea generală*, Editura All, București, 1994, p. 8.

¹⁴ C. Bulai (1997), *op. cit.*, p. 10-14; C. Mitrache, Cr. Mitrache (2019), *op. cit.* p. 28; M. Zolyneak, M.I. Michinici (1999), *op. cit.* p. 10-14; V. Păvăleanu, *Drept penal general*, Editura Pro Universitaria, București, 2020, pp. 29-31.

¹⁵ F. Stretianu (2008), *Tratat...*, *op. cit.*, vol. I, pp. 8 și 9.

¹⁶ N. Popa, *Teoria generală a dreptului*, Editura Actami, București, 1996, p. 243.

¹⁷ G. Stéfani, *Quelques aspects de l'autonomie du droit penal*, Ed. Dalloz, Paris, 1956, p. 295.

de drept și deci nu este o ramură de drept autonomă, fiind dependentă de alte ramuri de drept. Această opinie, care susține teza caracterului sancționator al dreptului penal, a fost criticată în literatura de specialitate¹⁸ întrucât neagă rolul activ, creator, al dreptului penal în disciplinarea relațiilor sociale¹⁹.

Unii autori francezi²⁰ susțin că dreptul penal are un loc propriu printre diverse discipline juridice realizându-și funcția de apărare a ordinii publice, autonomia acestuia nefiind redusă în domeniul sancționator de existența altei ramuri de drept cum ar fi dreptul disciplinar, încât, în prezent autonomia dreptului penal este indiscutabilă.

În fine, s-a exprimat²¹ opinia că dreptul penal reprezintă o ramură de drept distinctă, a cărei autonomie poate fi analizată prin prisma a cel puțin trei elemente: autonomia normativă, autonomia conceptuală și autonomia procedurală, aspecte care sunt prezentate pe larg.

4.2. Caracterul unitar al dreptului penal

Dreptul penal cuprinde două categorii de norme: unele generale, care reglementează instituțiile fundamentale, infracțiunea, răspunderea penală și sancțiunile de drept penal și altele speciale, cu sediul în codul penal, marea majoritate și legile speciale cu dispoziții penale, care reglementează diferite tipuri de infracțiuni, prevăzând și pedepsele corespunzătoare lor, sub aspectul naturii și duratei.

Potrivit art. 362 C.pen. 1968, dispozițiile din partea generală a acestui cod se aplică și faptelor sancționate penal prin legi speciale, afară de cazul când legea dispune altfel, prevedere care a fost preluată de art. 511 C.pen. 2004, nu însă și de Codul penal 2009. Prin art. 236 din Legea nr.187/2012 pentru punerea în aplicare a Codului penal 2009 se prevede că, dispozițiile părții generale a Codului penal, precum și dispozițiile generale ale prezentei legi se aplică și faptelor sancționate prin legi speciale, în afară de cazul în care legea dispune altfel. Între cele două categorii de norme există o strânsă conexiune, în sensul că normele generale se aplică numai prin intermediul normelor speciale.

În raport de întinderea relațiilor sociale de apărare reglementate și numărul persoanelor cărora li se aplică dreptul penal se împarte în dreptul penal general, care se aplică tuturor faptelor și persoanelor și dreptul penal special, care se aplică unor anumite categorii de persoane (militari) sau au în vedere anumite domenii de activitate (vamal, silvic etc.) ori anumite situații excepționale (stare de război)²².

În Franța și nu numai²³, în sensul dreptului penal special, apar părți specializate care-și proclamă autonomia, cum ar fi: dreptul penal al afacerilor, dreptul penal

¹⁸ V. Dongoroz (2000), *op. cit.*, p. 27.

¹⁹ C. Bulai (1997), *op. cit.*, p. 11.

²⁰ J. Pradel (2016), *Droit pénal général, op. cit.*, p. 68.

²¹ F. Stretanu (2008), *Tratat..., op. cit.*, vol. I, p. 13-16.

²² C. Bulai (1997), *op. cit.*, p. 12.

²³ J. Pradel (2016), *op. cit.*, p. 51.

economic, dreptul penal al muncii etc., însă rămâne de văzut dacă această specializare va afecta sau nu caracterul unitar al dreptului penal.

Se conturează apoi un drept penal internațional care reglementează conflictele de autoritate (competența internațională, extrădarea, efectele internaționale ale hotărârilor de condamnare și conflictele de legi penale)²⁴, iar unii autori²⁵ s-au pronunțat în sensul autonomiei acestei ramuri de drept, care este în curs de formare. Există trei feluri de drept penal internațional și anume²⁶: drept penal care interesează două state, drept penal internațional mondial și drept penal regional (drept penal european). Se preconizează formarea unui spațiu judiciar european și pe această cale să se realizeze o reglementare uniformă a unor infracțiuni prin care se prejudiciază bugetul european²⁷.

4.3. Caracterul de drept public

Potrivit doctrinei din țara noastră²⁸ dreptul penal aparține dreptului public, întrucât relațiile pe care le reglementează se stabilesc între stat, ca purtător al autorității, singurul în drept să exercite constrângerea în cazul săvârșirii unor infracțiuni și persoanele fizice și juridice care comit aceste fapte.

În alte state opiniile autorilor sunt diferite. În Italia, Germania și Spania autorii susțin că dreptul penal aparține dreptului public, în timp ce în Franța și Belgia literatura juridică este în sensul că dreptul penal prezintă atât caractere de drept public cât și de drept privat, încât nu este posibil să fie inclus în nici-o categorie din cele două, având o poziție sui- generis în cadrul sistemului juridic.

În opinia majoritară²⁹ sunt folosite mai multe argumente în favoarea includerii dreptului penal în ramura de drept public.

Valorile sociale apărute de dreptul penal sunt de interes public întrucât faptele care aduc atingere acestor valori privesc ordinea publică în general.

Raporturile de drept penal se stabilesc numai între stat și o persoană fizică sau juridică.

Dreptul de a stabili care fapte constituie infracțiuni și sancțiunile corespunzătoare este un drept exclusiv al statului.

²⁴ Ibidem, p. 59.

²⁵ H. Donnedieu de Vabres, *Principes modernes du droit pénal international*, Sirey, 1928.

²⁶ J. Pradel, G. Corstens, G. Vermeulen, *Droit pénal européen, éd.3*, Ed. Dalloz, Paris, 2009, p. 2.

²⁷ Mireille Delmas-Marty, *Corpus Juris portant dispositions pénales pour protection des intérêts financiers de L'Union européenne*, Ed. Economica, Paris, 1997, p. 47-61; V. Păvăleanu, *Drept penal european*, Editura Lumen Iași, 2022; V. Păvăleanu, *Spațiul judiciar european*, în RDP nr. 2, 2004, p. 44; V. Păvăleanu, *Cooperarea judiciară în materie penală în cadrul Uniunii Europene*, în RDP nr. 3, 2009, p. 27.

²⁸ V. Dongoroz (2000), *op. cit.*, p. 26; C. Bulai (1997), *op. cit.*, p. 12; M. Zolyneak, M.I. Michinici (1999), *op. cit.*, p. 11; V. Păvăleanu (2020), *Drept penal general, op. cit.*, p. 31.

²⁹ G. Fiandaca, E. Musco, *Diritto penale. Parte generale*, Zanichelli Editore, Bologna, 2001, p. 3 ; F. Antolisei (2000), *op. cit.*, p. 13.

Titularul dreptului de a trage la răspundere penală o persoană este statul, inclusiv atunci când acțiunea penală se pune în mișcare la plângerea prealabilă a persoanei vătămate.

Adeptii caracterului mixt al dreptului penal pornesc de la ideea că această ramură de drept este menită să protejeze în mod egal valorile sociale aparținând dreptului public și valorile specifice dreptului privat. Sub acest aspect se susține de unii autori francezi³⁰ că „Adevărul pare a fi că dreptul penal nu este nici o ramură a dreptului privat, nici o ramură a dreptului public, căci misiunea sa este de a asigura sancționarea regulilor puse de disciplinele celor două mari familii juridice”.

Suntem de părere că nu se poate pune în discuție scoaterea dreptului penal din structura dreptului public și includerea lui în sfera dreptului privat ori într-o poziție sui-generis. De altfel și dreptul administrativ apără atât drepturi sau interese de natură publică, cât și drepturi sau interese de natură privată și nimeni nu a contestat apartenența acestei ramuri la dreptul public.

Așa fiind considerăm, alături de alți autori³¹, că dreptul penal aparține dreptului public.

5. Scopul dreptului penal

Scopul dreptului penal este determinat de necesitatea apărării valorilor sociale și a ordinii de drept împotriva infracțiunilor.

Codurile penale din 1864 și 1936, precum și alte coduri penale europene, nu conțineau o normă care să enunțe scopul legii penale. Un asemenea text a fost introdus în Codul penal din 1936 prin Decretul nr. 187/1949, care a fost preluat și reformulat de Codul penal 1968 și menținut în Codul penal 2004.

Potrivit art. 1 din Codul penal 1968, legea penală apără, împotriva infracțiunilor, România, suveranitatea, independența, unitatea și indivizibilitatea statului, persoana, drepturile și libertățile acesteia, proprietatea, precum și întreaga ordine de drept.

Ulterior, s-a exprimat opinia că valorile sociale ocrotite de legea penală nu este necesar să fie enumerate într-un articol distinct care nu poate fi cuprinzător, enumerarea amintită făcând trimitere la ordinea de drept, ce înglobează în această noțiune extrem de largă și valorile care la un moment dat, din considerente de politică penală, legiuitorul consideră că este necesară încriminarea comportamentelor care le aduc atingere³².

Noile Coduri penale europene (francez din 1994, spaniol din 1995, rus din 1996 și altele) nu au inclus un text privind scopul legii penale.

³⁰ J. Pradel (2016), op. cit., p. 69.

³¹ F. Streteanu (2008), *Tratat...*, op. cit., vol. I, p. 12.

³² M. Basarab, V. Pașca, Gh. Mateuș, C. Butiuc, *Codul penal comentat. Partea generală, vol. I*, Editura Hamangiu, București, 2007, p. 2.